

CHAPTER «TERRITORIAL DEVELOPMENT: STRATEGIC CONTEXT»

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-378-1-13>

Inna Zablodska

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Director of the Luhansk Branch State Institution
“V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”*

Svitlana Hrechana

*Candidate of Economic Sciences, Docent,
Senior Researcher of the Interregional Cooperation Problems Department,
State Institution “V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”*

Kseniia Sieriebriak

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

METHODICAL TOOLS FOR ASSESSING THE SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY OF RESTORING THE RECOVERY AREAS

Summary

Based on the research of the current regulatory and methodical framework for determining the efficiency of the restoring the recovery areas, the authors have developed a methodical toolkit for assessing the socio-economic efficiency of such restoration. The toolkit is presented in the form of a simple algorithm that determines the procedure for assessing, organized by stages. The algorithm was tested in practice on the example of the restoration areas of Donetsk and Kharkiv regions. The generalized efficiency rating for each region and the efficiency gradient as a visualization of its adjusted version are constructed. Four groups of recovery areas are obtained, systematized by the level of efficiency. The authors substantiated possible directions of using the developed methodical tools in the context of post-war reconstruction of Ukraine.

Вступ

Ще до початку повномасштабного вторгнення Україна стикалась з проблемою відновлення територій, що постраждали від російської збройної агресії. Розв'язана у 2014 р., вона за перший же рік принесла загибель людей, тимчасову окупацію частини територій, руйнацію житла, інфраструктури, екології, дала старт вимушеній міграції населення та зупинці/ліквідації бізнесу. 2022 р. ситуація повторилась, але в гіперболічних масштабах. Збитки за період 2014–2019 рр. оцінювалися у менш ніж 90 млрд дол. США [1, с. 436]. Натомість за півтора роки повномасштабного вторгнення втрати економіки перевищили 416 млрд дол. США [2, с. 3–4].

Однак, за порівняно малих втрат та багаторічних періодів проведення АТО та операції об'єднаних сил в Луганській та Донецькій областях, системного відновлення постраждалих територій (із затвердженим стратегічним баченням відбудови та відповідними планами) як такого не сталося. Активно та широко залучалась допомога міжнародних донорських організацій та громадянського суспільства, розроблялись проекти відновлення в різних сферах, а їх реалізація здійснювалась переважно за грантові кошти, було присутнє й цільове фінансування з місцевих та державного бюджету. Тобто, участь держави в цих процесах була більш опосередкованою, ніж управлінською.

Уряд тільки у 2021 р. озвучив офіційне бачення відновлення територій вздовж лінії дотику «як територій нового розвитку і нових можливостей, а не як території кризи» [3] та затвердив «Стратегію економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року» [4]. Тобто, український досвід відновлення постраждалих від збройної агресії територій не сформувався, хоча й містив яскраві приклади успішної відбудови в окремих громадах.

Патерн такої політики після початку повномасштабної агресії набув ще більш негативного відтінку: кількість постраждалих регіонів збільшилась до 11, нові руйнування відбуваються постійно через ракетні атаки, але більш ніж через півтора року війни в Україні не існує затвердженого національного плану відновлення, розробленого владою. Натомість відновлення вже почалось, в першу чергу, на місцях та за ініціативою громад. Однак, до окреслених проблем нормативно-правового характеру додалися нові, пов'язані головним чином зі слабкою координаційною діяльністю центральної влади та її комунікацією з громадянським суспільством щодо відновлення постраждалих територій.

Тому все частіше лунають застереження щодо ризиків концентрації уваги влади на суто інфраструктурній відбудові, яка не бере до уваги потреби людей та напрацьовані раніше плани розвитку областей та громад з їх особливостями, відтермінуючи перезапуск економіки,

створення робочих місць та відновлення соціальної інфраструктури, що є ключовою задачею відновлення з позиції представників місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Бо за відсутності агрегування інформації про проекти та ініціативи з відбудови існує дублювання допомоги, реалізація схожих за змістом та метою проектів, нераціональне використання наявних ресурсів. [5, с. 8–11]. Негативний вплив цих чинників мав нівелюватись чинною нормативно-правовою базою, але поняття та підходи до оцінки ефективності відновлення досі не мають єдиного трактування та зрозумілого методичного інструментарію визначення.

Тому представлено дослідження, метою якого є розробка методичного інструментарію оцінки соціально-економічної ефективності розбудови постраждалих громад, в першу чергу тих, що належать до територій відновлення, є нагальним, закладаючи фундамент для підвищення результативності та ефективності розбудови громад у воєнний та повоєнний часи.

Реалізація поставленої мети має відбуватись тільки в правовому полі, що підвищує складність завдання та формує новацію його вирішення, оскільки саме недоліки нормативно-правового регулювання та законодавча обмеженість інформаційного (статистичного) простору закладають більшість викликів. Акцентуючись на них автори представляють своє бачення подолання цих викликів, формуючи перелік територій відновлення, створюючи методичний інструментарій оцінки соціально-економічної ефективності їх розбудови, виконуючи його апробацію. Отримані результати можуть стати у нагоді для кращого розуміння трендів повоєнного відновлення територій та основою для верифікації стратегій/програм/планів відбудови в довгостроковій перспективі.

Розділ 1. Нормативно-правові та концептуальні засади визначення ефективності розбудови територій відновлення

Підвищення ефективності управління власною життєдіяльністю було актуальним запитом кожної територіальної громади на будь-якому етапі розвитку. На сьогодні ж це є фінансовою умовою їх виживання, бо навичок функціонувати в умовах постійної нестачі коштів, набутих українськими громадами останніми роками, не достатньо для успішної відбудови та розвитку. Ефективне використання бюджетних та грантових чи донорських коштів дозволить швидше розпочати відновлення зруйнованого майна громади, збільшити допомогу мешканцям щодо відбудови та розширити обсяг надаваних адміністративних послуг. Це стане основою для повернення мешканців, що виїхали, чи припливу нових,

відновлення роботи бізнесу, який закритися або був релокований, чи створення нового, прискорення нормалізації, або покращення, рівня життя.

Тому органи місцевого самоврядування мають змістити фокус моніторингу та оцінки процесів відновлення та розвитку з формального, яким він сьогодні прописаний в кожній стратегії, на реальний [7, с. 16], бо на всіх стадіях прийняття управлінських рішень щодо відновлення громад, від планування до реалізації, оцінка їх ефективності повинна бути обов'язковою, тим більше під час війни та дії правового режиму воєнного стану.

Нормативно-правова та методична база щодо регулювання повоєнної відбудови України в цілому не сформована, що не відповідає оголошеним політичним цілям та запиту суспільства. Стратегія відновлення України, як основний документ, що глибоко і комплексно враховує всі напрями відновлення в довгостроковій перспективі, не розроблена. План відновлення України вже двічі був представлений міжнародним партнерам, натомість на сьогодні процедура та період його остаточного прийняття не має чітких рамок. Можливо це відбувається через застереження світової спільноти щодо непрозорості процесів його формування: починаючи з відбору робочих органів й організації участі громадськості до поширення результатів таких процесів [6, с. 4–5], але основоположних документів відновлення України досі немає.

Окремі складові системи правового регулювання відновлення так само не вирізняються комплексністю та цілісністю. Багато з них мають суттєві протиріччя з іншими законодавчими документами, до деяких не розроблені передбачені допоміжні інструкції чи методики, майже кожен містить своє окреме трактування сутності наскрізних основоположних понять, критеріїв, характеристик. Наприклад, Закони України «Про засади державної регіональної політики» та «Про регулювання містобудівної діяльності» протирічать один одному в частині розробки Стратегії/Плану/Програми комплексного відновлення. Постанова КМУ «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» містить непрозорі та нечіткі процедури та критерії віднесення до територій відновлення. Чинне нормативно-правове поле не містить єдиного визначення принципів результативності та ефективності, досі неврегульована відповідальність органів та представників влади за прийняті рішення чи за делегування повноважень.

Ускладнюють передумови здійснення оцінок й проблеми формування статистичної інформації для їх виконання, що виникли через війну, та певні обмеження доступу до джерел даних в межах дії правового режиму воєнного стану. Тому на часі стає питання виділення та формулювання певних підходів та принципів, що не протирічать чинному законодавству, але конкретизують підстави для виконання певних дій щодо визначення

альтернатив усталеної інформації та методів її обробки. Визначення цих концептуальних засад може бути, з одного боку, тимчасовим кроком, що буде діяти на період до затвердження єдиної позиції влади (законодавчої чи виконавчої) в цій площині. З іншого, воно дозволяє створити диз'юнктивний контент, який може бути задіяним будь-коли в якості додаткового джерела інформації для оцінки ефективності тих чи інших етапів відновлення та розвитку.

Визначення територій відновлення. За відсутності на дату підготовки даного дослідження затвердженого офіційного переліку територіальних громад, що відносяться до територій відновлення, було сформовано макет такого переліку для його використання виключно в межах цього дослідження з метою апробації розробленого методичного інструментарію оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення.

В якості об'єктів було обрано громади Сходу України (Донецьку, Луганську та Харківські області), оскільки збройний конфлікт точився на їх території ще з 2014 р, всі вони знаходилися в безпосередній близькості до його зони та лінії розмежування, а починаючи з 2022 р. на їх території ведуться (велися) бойові дії та їх життєдіяльність тісно переплетена з вирішенням проблем повоєнної відбудови.

В табл. 1 представлено результати ідентифікації територій відновлення Донецької області, на прикладі якої продемонстровано підхід до їх визначення, так само як і для Луганської та Харківської областей. Віднесення чи невіднесення громад до територій відновлення здійснювалось за даними відкритих джерел станом на 01.09.2023 р. у відповідності до пп.4-5 Порядку визначення територій відновлення [12]:

- 1) на території територіальної громади відбувалися бойові дії;
- 2) територія територіальної громади або її частина була тимчасово окупована;
- 3) на території територіальної громади наявні руйнування об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій та/або обстрілів;
- 4) територія територіальної громади характеризується значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав та різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку за показниками: чисельність населення зменшилася порівняно із станом на 1 січня 2022 р. не менше ніж на 15%; рівень безробіття порівняно із станом на 1 січня 2022 р. збільшився не менше ніж на 15%; кількість внутрішньо переміщених осіб становить понад 10 відсотків загальної чисельності населення територіальної громади станом на 1 січня 2022 р.; зменшення обсягу надходжень від сплати податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету з березня по грудень 2022 р. порівняно з відповідним періодом 2021 року становить не менше 15%.

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Великоново-сілківська	+	-	-32,63	-57,05	н/д	-52,96	б/д	3
Волноваська	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Вугледарська	-	+	x	x	x	x	б/д+m/o	x
Гродівська	+	-	-16,63	б/д	н/д	105,94	-	2
Добропілська	+	-	-14,10	-14,07	н/д	-10,89	-	2
Дружківська	+	-	-16,41	-20,58	н/д	1,82	-	2
Званівська	-	-	x	x	x	x	б/д	x
Іллінівська	-	-	x	x	x	x	б/д	x
Кальчицька	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Комарська	+	-	-22,60	б/д	н/д	26,76	-	2
Костянтинівська	+	-	-25,79	-24,04	н/д	-29,24	-	3
Краматорська	+	-	-21,58	-25,45	н/д	-14,44	-	2
Криворізька	+	-	-4,91	б/д	н/д	-34,91	-	1
Курахівська	+	-	-31,36	б/д	н/д	117,23	-	2
Лиманська	-	+	x	x	x	x	б/д	x
Мангушська	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Мар'їнська	-	-	x	x	x	x	б/д	x
Маріупольська	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Миколаївська	+	-	-12,30	б/д	н/д	-55,45	-	2
Мирненська	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Мирноградська	+	-	-26,60	-25,65	н/д	248,48	-	2
Нікольська	-	-	x	x	x	x	m/o	x
Новоградівська	+	-	-33,30	17,24	н/д	401,48	-	2
Новодонецька	+	-	-10,23	б/д	н/д	-33,63	-	3

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Олександрівська	+	-	-19,27	-15,62	н/д	-15,60	-	2
Ольгівська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Очеретинська	-	x	x	x	x	x	б/д+m/o	x
Покровська	+	14	-19,24	-18,15	н/д	-9,57	-	2
Сартанська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Світлодарська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Святогірська	+	3	-43,79	в/д	н/д	-64,93	-	3
Селидівська	+	5	-29,72	-20,05	н/д	33,16	-	2
Сіверська	-	x	x	x	x	x	б/д	x
Слов'янська	+	74	-27,25	-14,17	н/д	-1,71	-	2
Соледарська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Старомлинівська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Торецька	-	x	x	x	x	x	б/д+m/o	x
Удаченська	+	☛	-6,41	в/д	н/д	-21,84	-	2
Хлібодарівська	-	x	x	x	x	x	m/o	x
Часовоярська	-	x	x	x	x	x	б/д	x
Черкаська	+	1	-14,11	в/д	н/д	-50,38	-	2
Шахівська	+	-	-3,95	в/д	н/д	67,22	-	1

* побудовано авторами за даними [7–11] з використанням наступних скорочень: m/o – територія територіальної громади належить до тимчасово окупованих Російською Федерацією територій; б/д – територія територіальної громади належить до територій активних бойових дій; в/д – дані за територіальною громадою включені до агрегованого показника відповідної філії, міського чи районного центру зайнятості (ЦЗ); ☛ – дані про наявність руйнувань за інформацією Донецької ОВА; н/д – немає даних

Оскільки критерій складається з декількох показників, але у Постанові не визначено механізм оцінки відповідності даному критерію (має бути присутнє досягнення всіх показників чи одного з перелічених), було застосоване авторське бачення щодо застосування принципу переважної відповідності (не менше половини показників мають перевищувати встановлене індикативне значення). за відкритими джерелами даних, в яких відсутня окрема інформація.

Через відсутність у відкритому доступі даних про суми податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами до місцевих бюджетів, зменшення/збільшення бюджетних надходжень в межах цього критерію рахувалось без виключення відповідних сум ПДФО;

5) територія такої територіальної громади не належить до територій активних бойових дій та тимчасово окупованих Російською Федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації.

За Донецькою областю віднесено до територій відновлення 23 громади з 46. При чому відповідають хоча б одному з критеріїв три громади, двом – 16, трьом – 4, всім критеріям не відповідає жодна з громад. Ідентифікація територій відновлення за іншими регіонами показала, що в Луганській області таких громад немає, оскільки 98% регіону знаходиться в тимчасовій окупації, за Харківською – 53 громади (детальний перелік наведено нижче в таблицях рейтингу та діаграмах градієнту).

Сформований перелік, як вже було зазначено, призначений для використання тільки в межах даного дослідження. Однак, його порівняння з оприлюдненим в грудні проектом постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» [13], в додатку до якого визначено перелік громад, що за функціональним типом відносяться до територій відновлення, показало високий рівень достовірності авторського макету. Невідповідність за окремими громадами (Великоновосілівська та Костянтинівська Донецької області, Борівська, Вовчанська, Куп'янська та Малинівська Харківської) пояснюється різницею часового інтервалу виконання ідентифікації, за який відбулися зміни в переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, оновлення даних в дашборді ULEAD [9], додалися нові руйнування інфраструктури.

Ефективність відбудови територій відновлення. На сьогодні поняття ефективності та результативності в чинному нормативно-правовому просторі задіяні в якості принципів та показників доволі несистемно. Однак простежується певна закономірність: ефективність як співвідношення між досягненим результатом та використаними ресурсами частіше використовується як принцип (наприклад, на ньому побудовано бюджетне та податкове законодавство). Натомість результативність є переважною категорією оцінок регіонального чи територіального планування та розвитку, як ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів.

Для оцінки відновлення територій, що постраждали від збройної агресії росії, слід використовувати ширший підхід, ніж затверджений чинними нормативно-правовими актами, дотримуючись чіткого вирізнення сутності понять. Результативність означає, наскільки програма чи план відновлення досягає запланованих результатів (індикаторів). Тобто, можна продемонструвати, що реалізація цього документу досягла своїх цілей, і що ці результати можна віднести на його рахунок, а не інших факторів. Ефективність показує, наскільки програма (план) відновлення досягла своїх цілей, використовуючи найменші ресурси. Оцінка ефективності передбачає порівняння витрат на впровадження з результатами реалізації такої програми (плану) на кожному з етапів, на яких вона може бути покращена. Тобто результативність є більш ємним комплексним показником в порівнянні з ефективністю [14, с. 39].

Дані про виконання місцевих бюджетів як джерело інформації для оцінки соціально-економічної ефективності відбудови територій відновлення. Для виконання будь-яких оцінок розвитку – країни чи громади, в динаміці, на певну дату, показниками чи рейтингами, зазвичай використовують офіційну статистичну інформацію, яка відповідає всім вимогам актуальності та достовірності. Однак в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану відбулися суттєві зміни як якості такої інформації, так і можливостей її отримання. В силу причин непереборної сили порушився принцип послідовності та зіставності статистичних даних, за деякими територіями, в тому числі тими, що перебувають у тимчасовій окупації, окремі елементи інформації були втрачені, суттєво ускладнились організаційні процеси збору та обробки інформації для формування баз даних, з питань безпеки частина інформації була закрита для оприлюднення. Зрозуміло, що за таких перешкод загальновідомі методи будь-яких оцінок відбудови територій відновлення, тим більше ефективності, стають занадто ускладненими, а подекуди неможливими [15, с. 65].

Враховуючи нагальну необхідності здійснення таких оцінок саме зараз, не очікуючи налагодження «воєнних» процесів збору та публікації

статистичної інформації, а також не вимагаючи від користувачів здійснювати за кожної потреби персональні запити до органів влади, можна скористатись альтернативним, однак об'єктивним та публічним джерелом інформації, – даними про виконання місцевих бюджетів. Обґрунтування ймовірності та доцільності такої пропозиції лежить на перетині повноважень органів місцевого самоврядування та функцій місцевого бюджету.

Місцевий бюджет є найважливішим та найбільшим (подекуди єдиним) джерелом фінансового забезпечення життєдіяльності територіальних громад. Тим більше, в умовах війни саме через них перерозподіляються цільові кошти, субвенції, гранти та безповоротна допомога міжнародних партнерів та донорів. Показники виконання місцевих бюджетів визнані Урядом як суспільно значущі, оскільки висвітлюють ефект, який отримують економіка та суспільство завдяки діяльності органу місцевого самоврядування як головного розпорядника бюджетних коштів, дають можливість оцінити вплив на економічний та соціальний розвиток громади та ефективність надання публічних послуг [16]. Відповідно виважений вибір показників в координатах досягнення бюджетної ефективності відбудови територій відновлення дозволяє оцінити ефективне формування та використання їх фінансових ресурсів в контексті соціальної та економічної складових сталого розвитку.

Використання широкого набору таких показників дозволяє визначити ефективність розбудови окремих територій відновлення за допомогою оцінки формування бюджетних ефектів: перевищення темпів приросту доходів бюджету над темпами зростання видатків, позитивних трендів зростання податкових надходжень, зокрема місцевих податків і зборів, капітальних видатків, зростання рейтингу громад за основними фінансовими показниками виконання місцевого бюджету в розрахунку на одного мешканця порівняно з регіональними чи загальноукраїнськими показниками [15, с. 67]. Але така методика не доцільна для визначення ефективності розбудови сукупності громад, наприклад, територіальних громад, що віднесені до територій відновлення певного регіону. Такі розрахунки будуть громіздкими та обтяженими опрацюванням значних масивів інформації.

Натомість застосування сформованої на певну дату вибірки даних за обраними показниками бюджетної ефективності, включаючи індекс податкоспроможності громади, дозволить побудувати рейтинг ефективності розбудови територій відновлення (громад) в регіональному вимірі та градієнт ефективності.

Рейтинг розраховується за кожним показником (індивідуальний) та узагальнюючий. У свою чергу, узагальнюючий рейтинг є підґрунтям для складання градієнту ефективності. Це графічне зображення згрупованих

за спаданням позицій в рейтингу (оцінок) ефективності розбудови території відновлення, побудоване з використанням зниженням інтенсивності кольору при переході від однієї групи до іншої з меншими оцінками (методу градієнтування).

Отже, сформулювавши основні нормативно-правові положення та концептуальні засади оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення, можна переходити до побудови відповідного методичного інструментарію – алгоритму.

Розділ 2. Алгоритм оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення

Цей методичний інструментарій пропонує єдиний підхід (алгоритм) до оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення на основі узагальнення, декомпозиції та квантифікації певної системи показників виконання місцевих бюджетів.

Він розроблений з метою створення умов для забезпечення однакового застосування чинного законодавства в сфері оцінки ефективності розбудови територій відновлення за умов обмеженості інформації, має широку сферу застосування, рекомендаційний характер та не містить нових правових норм.

Схематичне зображення алгоритму оцінювання соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення наведено на рис. 1.

Рис. 1. Алгоритм оцінювання соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення

Першим етапом, зазначеним в алгоритмі оцінювання соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення, є визначення відповідної системи показників. Основними показниками, що забезпечують єдиний підхід до визначення ефективності є:

1. Індекс податкоспроможності територіальної громади
2. Всього доходів загального фонду місцевого бюджету на 1 мешканця
3. Питома вага місцевих податків і зборів в доходах загального фонду бюджету територіальної громади
4. Питома вага плати за землю в доходах загального фонду бюджету територіальної громади
5. Фіскальна віддача території
6. Дотаційність бюджету
7. Всього видатки загального фонду місцевого бюджету на 1 мешканця
8. Питома вага видатків на утримання апарату управління в видатках загального фонду бюджету територіальної громади
9. Питома вага заробітної плати в видатках загального фонду бюджету територіальної громади
10. Питома вага капітальних видатків у видатках загального фонду бюджету територіальної громади
11. Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету

Оцінка соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення починається з формування масиву емпіричних даних за обраною системою показників на певну дату, яка визначається виконавцями відповідно до мети та часу проведення оцінки ефективності. Для виконання цих дій рекомендується використання даних дашбордів «Індекс податкоспроможності» [17] (показник 1), «Бюджети територіальних громад» [9] (показники 2–11) та державного веб-порталу бюджету для громадян openbudget [18] (для додаткових розрахунків показника 4). Узагальнення емпіричних даних рекомендовано здійснювати у табличному вигляді в розрізі громад та показників.

Наступним етапом проведення оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення є побудова рейтингу ефективності. Для цього послідовно за кожним показником проводиться ранжування даних, що розміщені у відповідній колонці таблиці, від найбільшого значення показника, якому присвоюється рейтинг 1 до найнижчого, який має останню позицію в рейтингу. За показниками «Дотаційність бюджету» та «Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету» рейтинг визначається у зворотному порядку – «1» присвоюється найменшому показнику, відповідно останнім в рейтингу є показник з найбільшим значенням. За сумарною оцінкою рейтингів за кожним показником визначається узагальнений рейтинг

ефективності розбудови територій відновлення, який може бути підставою для визначення більш продуктивних та успішних громад (територій відновлення) на певний момент часу чи етап відбудови.

Для визначення впливу окремих чинників на ефективність відбудови територій відновлення на наступному етапі виконується декомпозиція отриманого узагальнюючого рейтингу. Комплексні нормативні показники фінансової автономії – «Індекс податкоспроможності» та «Питома вага місцевих податків і зборів в доходах загального фонду бюджету» розглядаються як окрема складна підсистема.

Індекс податкоспроможності показує рівень податкоспроможності зведеного бюджету територіальної громади порівняно з аналогічним середнім показником по всіх зведених бюджетах. Він є одним з елементів визначення спроможності територіальної громади (мінімальне значення 0,3) та основою механізму вирівнювання. Місцеві бюджети отримують базову дотацію, якщо рівень індексу податкоспроможності є нижчим значення 0,9 від середнього показника по Україні (у розмірі 80 відсотків суми, необхідної для досягнення значення індексу 0,9). Із бюджетів громад, в яких індекс податкоспроможності перевищує 1,1, вилучаються кошти до державного бюджету (реверсна дотація) в обсязі 50 відсотків від суми, що перевищує значення індексу податкоспроможності 1,1.

Питома вага місцевих податків і зборів в доходах загального фонду бюджету – показник фінансової незалежності територіальної громади, який загалом демонструє обсяг податкових повноважень органів місцевого самоврядування. Це один з елементів визначення спроможності територіальної громади, мінімальним рівнем якого має бути 10%. 20% і вище вважається високим рівнем спроможності. До складу місцевих податків і зборів, які формують даний показник, відносяться податок на майно (складається із плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, транспортного податку); єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Аналіз підсистеми комплексних нормативних показників виконується наступним чином: індекс податкоспроможності та питома вага місцевих податків і зборів в доходах бюджету досліджуються окремо в розрізі територіальних громад щодо відповідності (недосягнення, дотримання чи перевищення) нормативного та середніх значень по Україні, області та територіям відновлення регіону.

За результатами аналізу успішності чи недостатності управлінських дій органу місцевого самоврядування території відновлення щодо забезпечення фінансової автономії в мінімально допустимих чи середніх значеннях формуються висновки щодо необхідності внесення коректив до рейтингу ефективності за показниками індексу податкоспроможності

чи/та питомої ваги місцевих податків і зборів в доходах бюджету. Висновки складаються у довільному порядку, але мають містити перелік територій відновлення, для яких застосовуються зміни, а також числове значення корегування з відповідним знаком (+/-). Далі складається скорегований (остаточний) рейтинг соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення.

Для визначення рівня соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення за певним регіоном (-ами) формується градієнт ефективності – графічне зображення згрупованих за спаданням позицій в рейтингу (оцінок) ефективності. Кожна група територій відновлення (громад), а саме: високо ефективні, ефективні, мало ефективні та неефективні, розташовуються в порядку зниження оцінок з відповідною зміною інтенсивності кольору. Критерії віднесення територій відновлення (громад) до однієї з чотирьох груп градієнту ефективності визначаються виконавцем оцінювання самостійно. Одним з варіантів їх визначення може бути розрахунок рівної (середньоарифметичної) кількості громад, що включаються до певної групи. При цьому, до першої та останньої груп оцінювання рекомендовано включати не менш ніж 3 та не більш ніж 15% територій відновлення (громад).

Розділ 3. Оцінка соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення Донецької та Харківської областей

Практичну апробацію запропонованого алгоритму проведемо на прикладі визначених вище територій відновлення Донецької та Харківської областей (громади Луганської області не можуть бути віднесені до територій відновлення поки триває їх тимчасова окупація).

На першому етапі сформуємо масив емпіричних даних за визначеною системою показників станом на 01.04.2023 р. (табл. 2). Для зручності здійснення подальших розрахунків на наступних етапах оцінки ефективності відбудови територій відновлення до таблиці включаємо нормативні значення, а також тренди поведінки показників в контексті мети оцінювання. Так само до таблиці включаємо інформацію про середні значення показників, більшість яких міститься на дашбордах (вкладка «порівняння показників»). За показниками питомої ваги, що є розрахунковими, середні значення визначені вручну, так само як і за територіями відновлення.

Для побудови рейтингу ефективності було використано можливості програмного забезпечення Microsoft Excel, а саме: функцію RANK.EQ. Ця функція повертає ранг числа – його місце за величиною серед інших значень у списку. Тобто, якщо відсортувати список, то ранг числа буде дорівнювати його позиції у списку (рядку таблиці).

Таблиця 2

Дані для оцінювання соціально-економічної ефективності розбудови території відновлення в Донецькій та Харківській областях: пріоритетні показники (станом на 1.04.2023 року)*

Територіальні громади	Індекс податкоспроможності	Всього надходжень до загального фонду на 1 мешканця, грн		Питома вага		Фіскальна віддача території, тис. грн	Дотаційність бюджету, %	Всього видатки загального фонду на 1 мешканця, грн	Питома вага видатків на				Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету, %
		місцевих податків і зборів в загальних доходах, %	плати за землю в загальних доходах, %	утримання апарату управління в загальних видатках, %	заробітної плати в загальних видатках, %				капітальних видатків в загальних видатках, %				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
<i>Середнє по Україні</i>	<i>0,7</i>	<i>1723</i>	<i>32,98</i>	<i>9,25</i>	<i>301,62</i>	<i>24,96</i>	<i>2064</i>	<i>12,06</i>	<i>60,61</i>	<i>11,09</i>	<i>87,36</i>		
<i>Індикативні межі</i>	<i>більше 0,3</i>	<i>ріст</i>	<i>більше 20%</i>	<i>ріст</i>	<i>ріст</i>	<i>прямує до 0</i>	<i>ріст менше ніж доходи</i>	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>ріст</i>	<i>зниження</i>		
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ													
<i>Середнє по області</i>	<i>0,9</i>	<i>1427</i>	<i>27,21</i>	<i>5,06</i>	<i>243,41</i>	<i>34,33</i>	<i>1305</i>	<i>18,46</i>	<i>59,24</i>	<i>21,86</i>	<i>242,79</i>		
<i>Середнє по територіях відновлення</i>	<i>1,16</i>	<i>2366,61</i>	<i>21,66</i>	<i>9,57</i>	<i>397,02</i>	<i>16,38</i>	<i>7788,39</i>	<i>17,72</i>	<i>71,19</i>	<i>22,81</i>	<i>57,66</i>		
Андруївська	1,55	2 771	56,65	51,09	37,39	0	18 096	28,51	67,03	19,97	28,42		
Білозерська	0,44	777	12,05	2,38	174,98	37,2	5 758	10,80	81,12	9,43	134,68		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Великоновосілівська	0,43	535	21,87	4,71	10,79	46,82	7 453	13,43	74,67	11,83	138,40
Гродівська	1,25	1 887	8,34	1,13	52,02	0	5 520	14,29	78,99	16,97	19,73
Добропільська	0,91	1 701	17,75	9,92	276,59	0	7 618	12,82	79,30	18,14	35,99
Дружківська	0,83	1 005	14,02	6,56	221,44	6,68	5 349	16,43	67,19	18,60	32,66
Комарська	0,26	1 902	14,05	0,85	30,70	25,3	5 639	21,69	79,20	36,14	54,18
Костянтинівська	0,47	2 921	6,60	3,00	465,39	12,95	5 690	15,43	74,78	4,82	43,76
Краматорська	1,17	1 715	12,93	3,69	749,42	0	6 441	10,50	57,88	50,05	15,66
Криворізька	0,52	1 116	42,84	10,60	15,68	25,36	9 152	23,09	82,48	10,54	83,14
Курахівська	0,98	7 779	6,63	5,04	834,24	0	5 717	14,27	62,83	38,57	7,53
Миколаївська	0,62	667	14,85	1,37	40,87	29,47	7 246	22,38	72,96	21,50	141,56
Мирноградська	2,07	3 010	3,57	0,48	2145,78	0	4 853	14,44	74,59	53,43	20,75
Новгородівська	5,08	9 240	0,94	0,29	1132,02	0	5 395	21,20	71,29	11,47	11,72
Новодонецька	0,62	1 042	29,62	16,56	38,46	21,03	7 149	19,39	75,31	8,78	131,23
Олександрівська	0,45	1 007	44,56	19,23	16,72	31,02	6 488	17,22	80,04	14,43	58,82
Покровська	1,57	2 338	12,96	4,00	368,83	0	8 122	12,83	55,10	34,56	24,75
Святогірська	0,44	399	30,31	6,10	9,25	53,82	6 524	25,12	63,24	54,80	116,82
Селидівська	0,65	1 394	10,74	5,45	321,69	15,09	5 326	16,24	73,62	9,07	26,44
Слов'янська	0,77	2 184	12,01	3,58	2064,90	5,66	5 446	13,07	65,72	11,95	25,26
Удаченська	1,18	2 603	40,60	19,48	46,44	0	11 589	23,11	60,84	12,75	57,63
Черкаська	0,26	330	45,38	12,02	9,51	66,29	7 915	16,69	79,14	22,45	111,81
Шахівська	4,09	6 109	38,94	32,59	68,39	0	20 647	24,57	59,94	34,40	5,29
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ											
<i>Середнє по області</i>	0,5	1131	32,88	5,89	271,94	33,49	1535	10,94	48,89	4,89	207,45
<i>Середнє по територіях відновлення</i>	0,53	1389,21	32,87	9,72	286,85	31,37	1594,40	22,42	74,01	17,64	161,02
Балаклійська	0,31	1 050	34,26	16,67	36,01	36,16	1 479	13,72	60,83	23,35	110,60
Барвінківська	0,35	1 235	54,10	33,43	17,24	30,97	2 059	16,72	73,33	10,77	65,16
Безлюдівська	0,64	1 444	31,40	11,39	244,77	15,24	1 605	23,20	78,69	4,39	73,34

Продовження Таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Біляївська	0,85	2 691	27,37	10,95	35,09	1,90	3 959	38,13	83,53	5,41	21,05
Близнюківська	0,46	1 855	67,34	46,08	23,01	19,15	2 510	18,22	64,27	65,15	36,46
Богодухівська	0,70	2 170	21,57	8,30	68,20	8,56	1 996	13,77	70,77	2,52	48,84
Борівська	0,46	649	32,78	6,34	11,31	40,6	1 391	15,72	70,03	2,69	105,71
Валківська	0,58	1 522	26,97	7,60	44,52	17,32	2 247	14,66	73,60	3,71	53,36
Великобурлуцька	0,46	1 029	51,66	14,97	17,70	30	1 022	37,51	60,78	0,00	249,90
Височанська	0,51	993	39,02	5,14	433,87	37,54	1 463	17,76	77,71	59,98	57,48
Вільхівська	0,48	1 000	17,15	1,61	54,68	29,55	1 023	22,28	74,24	44,10	217,05
Вільхуватська	0,2	429	50,01	10,97	6,67	59,88	658	38,98	66,10	33,34	240,26
Вовчанська	0,31	470	34,75	7,80	11,82	55,76	418	23,53	67,74	0,00	520,49
Дергачівська	0,59	4 208	4,86	0,70	331,18	6,93	1 349	15,14	55,27	20,91	38,52
Донецька	1,73	3 847	4,47	1,09	247,17	0	1 914	15,60	63,55	2,47	22,06
Зачепилівська	0,48	1 089	35,92	12,39	19,24	27,95	1 995	13,95	75,42	0,71	64,06
Зміївська	0,41	1 079	26,32	5,08	55,21	31,49	1 812	13,49	72,79	1,07	70,02
Золочівська	0,43	924	32,48	7,19	22,51	33,91	1 131	16,69	80,94	5,35	138,95
Ізюмська	0,18	855	16,43	5,36	98,42	46,1	1 471	12,31	54,92	0,59	121,31
Кегичівська	0,51	1 607	35,34	14,00	40,45	19,46	2 345	16,49	72,55	0,87	53,02
Кіндрашівська	0,08	536	58,77	18,98	7,77	60,64	580	73,68	94,80	3,14	394,69
Коломацька	0,55	1 812	47,82	25,78	35,97	16,3	2 308	20,03	74,67	0,00	69,37
Красноградська	0,82	2 193	15,90	6,32	139,09	3,68	2 065	13,94	70,70	3,10	33,27
Краснокутська	0,56	2 973	15,14	7,20	74,49	10,24	2 751	20,51	71,54	14,39	42,57
Куньївська	0,29	1 105	36,31	9,44	14,43	35,79	2 220	21,97	91,88	0,00	168,06
Куп'янська	0,32	674	18,34	4,12	247,17	46,39	753	13,75	54,78	0,17	251,77
Курилівська	0,17	292	49,44	4,18	6,62	71,65	78	88,06	100,00	0,00	2675,10
Липецька	0,17	336	27,27	0,97	12,15	68,59	523	30,17	90,42	0,00	361,95
Лозівська	0,65	1 313	24,88	8,09	80,81	16,37	1 353	13,79	69,45	10,44	44,30
Люботинська	0,43	951	31,92	9,38	183,70	33,07	1 286	15,69	74,04	0,27	91,12
Малоданилівська	0,22	1 113	74,68	14,92	149,03	38,09	987	34,56	77,38	0,00	178,67

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Мереф'янська	0,55	1 108	28,04	8,13	208,63	24,27	1 427	15,55	85,58	7,26	63,19
Наталінська	2,24	4 433	9,98	3,75	96,60	0	2 969	39,88	80,70	1,20	22,02
Новодолазька	0,74	2 537	28,91	4,49	93,93	5,98	2 433	11,26	56,40	11,49	39,88
Новопокровська	0,19	721	22,68	3,11	73,37	49,88	1 098	23,79	84,61	0,42	127,22
Олексіївська	0,47	1 418	37,59	10,81	14,83	23,53	2 604	26,39	65,32	1,39	49,72
Оскільська	0,18	346	44,70	23,16	3,38	67,72	1 190	23,78	95,56	6,31	183,14
Первомайська	0,57	1 774	14,65	5,69	383,38	15,93	1 470	16,75	79,16	7,91	59,04
Печенізька	0,23	630	41,13	6,39	12,55	51,56	1 244	24,55	80,52	5,47	80,23
Південна	0,19	581	45,38	10,92	142,94	55,09	1 508	15,47	71,54	1,46	101,84
Пісочинська	0,35	1 285	41,90	14,62	529,76	30,24	1 314	15,59	75,39	12,08	111,08
Роганська	0,78	2 352	15,77	6,30	397,10	4,82	1 702	16,96	65,88	14,73	17,50
Савинська	0,08	320	34,29	13,65	7,68	71,98	869	20,14	66,99	34,05	151,74
Сахновщинська	0,44	1 095	49,21	19,29	18,20	29,66	2 019	14,59	72,92	1,27	68,21
Слобожанська	0,64	1 303	24,28	5,63	60,08	16,53	1 426	19,28	78,98	15,89	87,78
Солоницівська	0,56	1 249	25,03	5,05	177,07	21,74	1 982	14,08	66,59	6,15	74,86
Старовірівська	0,48	3 054	15,03	4,76	46,13	12,1	3 147	17,81	66,11	0,67	50,57
Старосалтівська	0,15	325	43,62	9,42	5,08	70,02	814	27,63	98,82	411,54	67,36
Харківська	1,12	2 433	26,16	4,92	9919,63	0	1 995	6,73	35,00	0,69	16,06
Циркунівська	0,16	414	65,89	2,55	25,80	64,26	661	29,44	96,92	39,78	206,75
Чкаловська	0,22	527	29,44	4,96	15,73	56,66	1 191	25,28	72,61	10,38	145,79
Чугуївська	2,61	1 399	19,40	3,74	183,79	0	1 483	17,14	71,81	20,80	23,10
Шевченківська	0,29	880	34,14	7,59	17,04	41,22	1 206	21,90	88,18	5,14	168,35

Джерело: побудовано авторами за даними [9; 17; 18]

Функція *RANK.EQ* має наступний синтаксис:

RANK.EQ(число; посилання; [порядок]),

де *число* – число, ранг якого потрібно визначити; *посилання* – масив або посилання на список чисел; *порядок* – число, що визначає, як розподіляються порядкові номери (0 – за спаданням та 1 – за зростанням).

Формування рейтингу за допомогою функції *RANK.EQ* продемонструємо на прикладі Андріївської громади Донецької області за показником питома вага місцевих податків і зборів в доходах загального фонду бюджету. Серед громад Донецької області, що представлені у 4-й колонці таблиці 2, показник, що становить 56,65%, має найбільше значення. При розподілі порядкових номерів за зростанням (*порядок*=1) можна визначити ранг числа *RANK.EQ(F7;F7:F29;1)=23*, тоді як обернене його значення – розподіл за спаданням, дає нам рейтинг числа *RANK.EQ(F7;F7:F29;0)=1*.

Отже рейтинг Андріївської громади за цим показником становить 1. Таким же чином визначаються рейтингові позиції для інших громад, за іншими показниками та для територіальних громад Харківської області, яких в робочій таблиці представлено 53. Для показників дотаційність бюджету та частка видатків громади за рахунок трансфертів, які мають прагнути до нуля, рейтинг вираховується навпаки.

Узагальнений рейтинг за всіма показниками представлено в табл. 3.

Як видно з результатів рейтингування ефективності відбудови території відновлення перші місця в Донецькій області посіли громади, в доходах яких переважають місцеві податки та збори, а також мають одні з найвищих сум видатків в розрахунку на одного мешканця та не отримують базову дотацію, тобто мають нульову дотаційність. Це Андріївська, Шахівська та Удачненська громади. Хоча, маючи нульову дотаційність, Краматорська та Гродівська громади посіли тільки 14 та 16 місця відповідно.

**Рейтинг соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення
в Донецькій та Харківській областях (станом на 1.04.2023 року)**

Територіальні громади	РЕЙТИНГ ЗА ПОКАЗНИКАМИ												ЗАГАЛЬНИЙ РЕЙТИНГ
	Індекс податкопроможності	Всього доходів загального фонду на 1 мешканця	Питома вага місце-вих податків і зборів в загальних доходах	Питома вага плати за землю в загальних доходах	Фіскальна віддача території	Дотаційність бюджету	Всього видатки загального фонду на 1 мешканця	Питома вага видатків на утримання апарату управління в загальних видатках	Питома вага заробітної плати в загальних видатках	Питома вага капітальних видатків в загальних видатках	Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету	13	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ													
Андріївська	5	6	1	1	17	1	2	1	16	10	14	1	
Шахівська	2	3	6	2	12	1	1	3	21	7	23	2	
Удаченська	7	7	5	3	14	1	3	4	20	15	9	3	
Добропільська	10	13	10	8	9	1	7	21	4	12	12	4	
Криворізька	16	15	4	7	20	1	4	5	1	19	7	5	
Покровська	4	8	14	14	7	1	5	20	23	6	17	6	
Мирноградська	3	4	22	22	1	1	23	15	11	2	18	7	
Курахівська	9	2	20	12	4	1	15	17	19	4	22	8	
Олександрівська	18	17	3	4	19	13	12	10	3	14	8	9	
Новодонецька	15	16	8	5	16	15	10	9	8	22	4	10	
Новоградівська	1	1	23	23	3	1	20	8	14	18	21	11	
Черкаська	23	23	2	6	22	23	6	11	6	8	6	12	
Миколаївська	15	20	11	19	15	18	9	6	13	9	1	12	
Краматорська	8	12	15	15	5	1	13	23	22	3	20	14	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Святогірська	20	22	7	10	23	22	11	2	18	1	5	15
Гродівська	6	11	19	20	13	1	18	16	7	13	19	16
Комарська	23	10	12	21	18	16	17	7	5	5	10	17
Дружківська	11	18	13	9	10	12	21	12	15	11	13	18
Костянтинівська	17	5	21	17	6	13	16	14	9	23	11	19
Слов'янська	12	9	17	16	2	11	19	19	17	16	16	20
Селидівська	13	14	18	11	8	14	22	13	12	21	15	21
Великоновосілівська	21	21	9	13	21	21	8	18	10	17	2	21
Білозерська	20	19	16	18	11	20	14	22	2	20	3	23
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ												
Біляївська	5	6	32	16	32	5	1	5	11	24	51	1
Безлюдівська	12	17	28	14	9	13	22	17	17	27	27	2
Близнюківська	28	12	2	1	34	19	6	25	45	2	46	3
Наталинська	2	1	51	46	18	1	3	3	13	37	50	4
Коломацька	19	13	10	3	31	15	9	23	22	53	29	5
Пісочинська	34	22	14	10	2	28	34	37	21	14	19	6
Краснокутська	17	5	48	28	21	11	4	21	33	13	43	7
Барвінківська	34	24	5	2	39	29	13	31	26	16	32	8
Слобожанська	12	21	39	35	24	17	30	24	16	11	24	9
Височанська	21	34	16	37	3	35	28	27	18	3	36	10
Первомайська	15	14	50	34	5	14	27	30	15	19	35	10
Малоданилівська	42	25	1	9	14	36	44	7	19	53	11	12
Мерф'янська	19	26	31	23	10	23	29	38	9	20	34	13
Чугувська	1	19	42	47	11	1	24	28	31	10	48	13
Кегичівська	21	15	20	11	29	20	8	33	30	39	38	15
Роганська	7	9	47	33	4	7	21	29	43	12	52	15
Олексіївська	25	18	17	18	42	22	5	11	44	35	40	17
Валківська	14	16	34	26	28	18	10	41	25	28	37	17
Куньївська	39	27	18	19	43	33	11	19	6	53	13	19
Нововодолазька	8	7	30	43	19	8	7	52	49	15	44	20
Сахновщинська	29	28	9	5	37	26	14	42	27	36	30	21
Красноградська	6	10	46	32	16	6	12	45	35	30	47	22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Богодухівська	9	11	41	22	23	10	15	47	34	32	41	22
Кіндрашівська	53	44	4	6	48	47	50	2	5	29	3	24
Великобурлуцька	28	32	6	8	38	27	43	6	48	53	6	25
Вільківська	24	33	44	50	26	25	42	18	23	4	8	26
Зачепилівська	24	29	19	13	36	24	17	44	20	40	33	27
Солонищівська	17	23	37	39	13	21	18	43	40	22	26	28
Лозівська	10	20	38	24	20	16	32	46	37	17	42	29
Донецька	3	3	53	51	8	1	19	36	46	33	49	29
Оскільська	47	49	12	4	53	49	39	15	4	21	10	31
Циркунівська	50	48	3	49	33	48	48	9	3	5	9	32
Шевченківська	39	37	24	27	40	38	37	20	8	26	12	33
Харківська	4	8	36	41	1	1	17	53	53	41	53	33
Старовірівська	24	4	49	42	27	12	2	26	41	42	39	33
Балаклійська	37	31	23	7	30	34	25	49	47	8	20	36
Дергачівська	13	2	52	53	6	9	33	40	50	9	45	37
Золочівська	31	36	26	29	35	32	40	32	12	25	16	38
Вільхуватська	43	47	7	15	50	46	49	4	42	7	7	39
Люботинська	31	35	27	21	12	31	35	35	24	45	23	40
Печензька	40	42	15	30	44	42	36	13	14	23	25	41
Південна	45	43	11	17	15	43	23	39	33	34	22	42
Старосалтівська	51	51	13	20	52	51	46	10	2	1	31	43
Чкаловська	42	45	29	40	41	45	38	12	29	18	15	44
Зміївська	32	30	35	38	25	30	20	50	28	38	28	44
Новопокровська	45	39	40	48	22	41	41	14	10	44	17	46
Борівська	28	41	25	31	47	37	31	34	36	31	21	47
Курилівська	49	53	8	44	51	52	53	1	1	53	1	48
Савинська	53	52	22	12	49	53	45	22	39	6	14	49
Вовчанська	37	46	21	25	46	44	52	16	38	53	2	50
Липецька	49	50	33	52	45	50	51	8	7	53	4	51
Куп'янська	35	40	43	45	8	40	47	48	52	46	5	52
Ізюмська	47	38	45	36	17	39	26	51	51	43	18	53

Джерело: розраховано авторами

Це сталося через доволі високі витрати та за рахунок низьких місць щодо формування власної податкової бази (питомої ваги місцевих податків та плати за землю). До групи, що зайняли останні місця, потрапили Словянська, Селидівська, Великоновосілківська та Білозерська громади, які мають одні з найнижчих значень індексу податкоспроможності та найвищої дотаційності, підкріплені пропорційною незбалансованістю доходів та видатків.

Слід зазначити, що території відновлення Донецької області за рейтингом ефективності показали переважну відсутність широкого розбігу місць за окремими показниками. Це сталося як через невелику кількість аналізованих територій, а також свідчить про наявність більш-менш збалансованого підходу щодо використання бюджетних коштів. Однак, є і виключення. Новгородівська громада, яка посідає 11 місце та відноситься до громад з доволі хорошим рівнем ефективності, має у своєму заліку 3 перших місця (індекс податкоспроможності, всього доходів на 1 мешканця та дотаційність бюджету) та чотири останніх чи передостанніх. За питомою вагою місцевих податків та зборів й плати за землю громада посіла 23 позицію в рейтингу, а за видатками загального фонду бюджету на 1 мешканця та часткою видатків громади за рахунок трансфертів – 20 та 21. Розташування останнього показника в кінці рейтингу містить майже всі пояснення таких розривів, бо громада виконує фінансування власних видатків переважно за рахунок додаткових дотацій з державного бюджету.

Рейтинг ефективності Харківської області має більш строкаті результати. Зверху таблиці розташувались громади, які майже не посіли перших місць за окремими показниками. Біляївська та Близнюківська громади, що обіймають 1 та 3-тє місця мають в активі по 1-му першому місцю, Наталинська, що посіла 4 сходинку – 2 перших місця та одне друге. Безлюдівська громада (2-ге місце узагальненого рейтингу) за жодним показником не піднялась вище 9-го місця, але і не опустилась нижче середини. Коломацька громада з одним третім місцем та одним останнім має доволі високу ефективність, займаючи 5-ту сходинку. Замикають таблицю рейтингу Савинська, Вованська, Липецька, Куп'янська та Ізюмська громади, що зайняли місця 49–53. Вони мають переважно незбалансовані пропорції між власними доходами та витратами за відсутності додаткових коштів та субвенцій.

Громади з нульовою дотаційністю та низькою часткою видатків громади за рахунок трансфертів не посіли високих місць, на відміну від Донецької області. Наталинська та Чугуївська громади знаходяться у верхній частині таблиці (4 та 13 місця), а інші «фінансово автономні» громади досягли набагато гірших результатів: Донецька (29 місце) та

Харківська (33) є бездотаційними, а Курилівська (48), Вовчанська (50) та Липецька (51) не мають додаткових субвенцій окрім базової.

Для уточнення виділених трендів узагальненого рейтингу та формулювання висновків щодо впливу управлінської діяльності органу місцевого самоврядування території відновлення на стан фінансової автономії та забезпечення можливостей безперервної відбудови через стійку бюджетну базу, проведемо декомпозицію показників фінансової автономії (рис. 2–3).

В першу чергу, слід зазначити, що території відновлення Донецької області мають здебільшого вищі показники індексу податкоспроможності ніж території Харківської області. Переважають вони також середне значення по Україні, яке значно більше нормативного (мінімально допустимого задля визнання громади спроможною). За питомою вагою місцевих податків та зборів в доходах загального фонду бюджету ситуація протилежна, відсоток власних податкових надходжень вищий у Харківській області, причому він майже дорівнює середньоукраїнському значенню.

Лідери загального рейтингу ефективності Донецької області за показниками фінансової автономії практично у повному складі перевищують їх загальноукраїнські та середньообласні значення, не кажучи про їх нормативне значення. Виключення становить Добропільська громада, яка не досягла нормативного значення за питомою вагою місцевих податків та зборів в доходах загального фонду бюджету, як і середніх значень. Індекс податкоспроможності Криворізької громади не досягає всіх середніх значень, хоча й перевищує норматив. Отже ці громади при розміщенні в остаточному рейтингу будуть понижені місцем за цими показниками.

Громади, що посіли останні місця (Великоновосілівська, Слов'янська, Селидівська та Білозерська) мають значення показників фінансової автономії, що передбачувано нижчі їх середніх рівнів. Серед них тільки Великоновосілівська громада спромоглася перевищити нормативне значення питомої ваги власної податкової бази та стати в рівень з ефективними територіями відновлення за цією позицією.

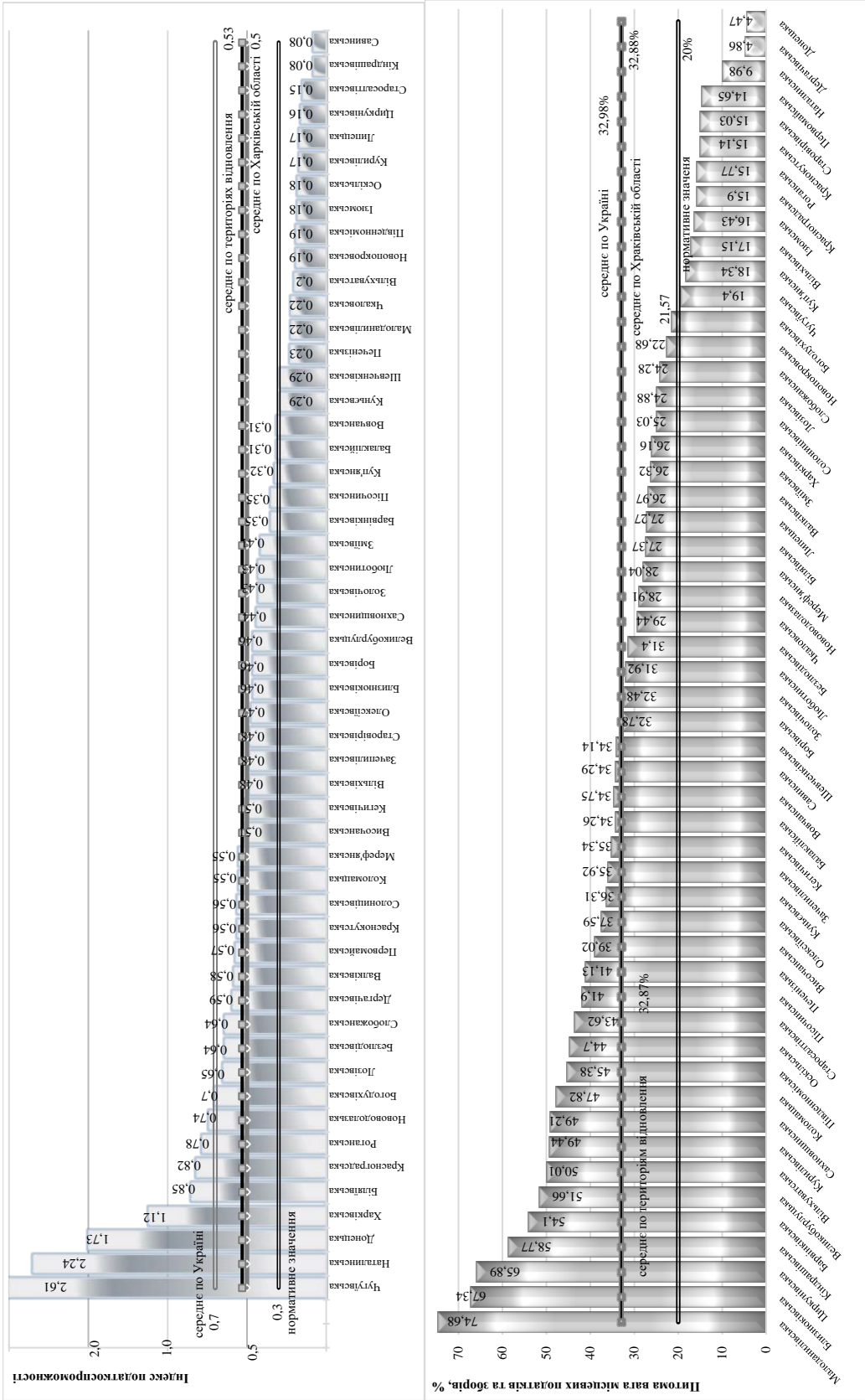

Рис. 3. Декомпозиція показників фінансової автономії для громад – територій відновлення Харківської області

Слід звернути увагу також на громади, які не досягли нормативних значень показників фінансової автономії, тож потребують внесення корегувань до їх позицій в рейтингу. Це Комарська, Черкаська, Миколаївська, Дружківська, Покровська, Краматорська, Гродівська, Курахівська, Костянтинівська, Мирноградська, Новоградівська громади.

Аналогічно була проведена декомпозиція показників фінансової автономії територій відновлення Харківської області. Вона дала наступний перелік для внесення корегувань остаточного рейтингу. З п'яти громад-лідерів не підтвердили свої позиції Близнюківська громада, яка за індексом податкоспроможності не досягла навіть регіонального рівня, а також Наталинська громада, яка має питому вагу місцевих податків та зборів в доходах загального фонду бюджету нижче нормативного. Менш ніж 5 відсоткових пунктів не вистачило Біляївській та Безлюдівській громадам задля підтвердження стану лідерів за тим самим показником.

Громади з останніх п'яти позицій не мають підстав для їх покращення. Натомість корегування (пониження) остаточного рейтингу за показниками фінансової автономії потребують Чугуївська, Вільхівська, Донецька, Ізюмська, Красноградська, Роганська, Краснокутська, Старовірівська, Первомайська, Дергачівська, Куньєвська, Шевченківська, Чкаловська, Печенізька, Малоданилівська, Вільхуватська, Новопокровська, Міська, Оскільська, Курилівська, Циркунівська, Старосалтівська та Кіндрашівська громади.

Загальні висновки щодо коригування показників рейтингу щодо забезпечення фінансової автономії в мінімально допустимих чи середніх значеннях наведені в табл. 4.

На основі внесених змін позицій в рейтингу за показниками індексу податкоспроможності та питоною вагою місцевих податків та зборів в доходах загального фонду бюджету в таблиці вже побудовано скоригований рейтинг ефективності відбудови територій. Як і передбачено методичними рекомендаціями, він суттєво не змінив положення громад в узагальненому рейтингу.

Однак внесені зміни призвели до переміщення окремих громад на вищі чи нижчі позиції, що відобразило стан ефективності їх щодо вирішення питань фінансової автономії.

На завершальному етапі оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення маємо сформулювати градієнт ефективності, який надає узагальнене розуміння рівня ефективності громад на основі систематизації їх оцінок за рівнем ефективності – високо ефективні, ефективні, мало ефективні та неефективні. Іншими словами, квантифікувати (зробити кількісно-якісну трансформацію) рейтингових балів, отриманих на всіх етапах оцінки ефективності, враховуючи коригування, у систему ступінчастого градієнту (від виразних показників ефективності до нечітких).

Таблиця 4

**Висновки щодо внесення коректив до рейтингу ефективності
за показниками фінансової автономії**

Території відновлення	Загальний рейтинг		Корегування за показниками		Скоригований рейтинг	
	місце	сума балів	індекс податко- спромож- ності	питома вага місцевих податків	сума балів	місце
1	2	3	4	5	6	7
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ						
Андріївська	1	74	-3	-4	67	1
Шахівська	2	81	3	5	89	2
Удаченська	3	88	3	1	92	3
Добропільська	4	107	-1	5	111	4
Криворізька	5	115	-1	5	119	5
Покровська	6	119	1	5	125	6
Новодонецька	10	128	2	-3	127	7
Олександрівська	9	127	-2	5	130	8
Мирноградська	7	122	5	5	132	9
Курахівська	8	125	2	5	132	10
Черкаська	13	136	-4	5	137	11
Краматорська	14	137	-4	5	138	12
Новгородівська	11	133	1	5	139	13
Миколаївська	12	136	2	5	143	14
Святогірська	15	141	3	-1	143	15
Гродівська	16	143	3	-3	143	16
Комарська	17	144	-4	5	145	17
Дружківська	18	145	3	-1	147	18
Великоновосілівська	21	161	-2	-3	156	19
Костянтинівська	19	152	2	5	159	20
Слов'янська	20	154	1	5	160	21
Білозерська	23	165	-2	-2	161	22
Селидівська	22	161	5	-3	163	23
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ						
Наталинська	1	188	4	-2	190	1
Близнюківська	2	203	4	-6	201	2
Коломацька	3	220	-2	2	220	3
Старовірівська	4	225	-6	2	221	4
Богодухівська	5	227	2	-8	221	5
Печенізька	6	235	-2	4	237	6
Кіндрашівська	7	244	2	2	248	7
Чкаловська	9	253	2	-6	249	8
Безлюдівська	8	251	-2	2	251	9

Продовження Таблиці 4

1	2	3	4	5	6	7
Височанська	10	258	2	-2	258	10
Куп'янська	13	262	4	-2	264	11
Південна	16	264	2	-2	264	12
Оскільська	12	261	10	-6	265	13
Нововодолазька	15	264	-8	10	266	14
Золочівська	11	258	2	10	270	15
Циркунівська	14	262	-2	10	270	16
Барвінківська	18	277	2	2	281	17
Харківська	20	282	2	-2	282	18
Балаклійська	17	277	4	2	283	19
Красноградська	22	285	2	-4	283	20
Зміївська	21	283	10	-6	287	21
Пісочинська	23	285	-4	10	291	22
Великобурлуцька	19	281	10	10	301	23
Донецька	29	302	-2	2	302	24
Сахновщинська	24	291	2	10	303	25
Слобожанська	25	295	10	-2	303	26
Первомайська	26	297	-4	10	303	27
Новопокровська	27	299	10	-6	303	28
Дергачівська	31	303	10	-8	305	29
Кегичівська	30	302	2	2	306	30
Ізюмська	34	308	-4	2	306	31
Вовчанська	32	305	2	2	309	32
Борівська	33	308	-8	10	310	33
Роганська	28	299	10	2	311	34
Біляївська	36	311	2	-2	311	35
Чугуївська	37	312	10	-4	318	36
Савинська	35	308	10	4	322	37
Олексіївська	38	314	-2	10	322	38
Малоданилівська	39	317	10	-4	323	39
Вільхуватська	41	324	4	-4	324	40
Лозівська	40	319	10	-4	325	41
Люботинська	42	325	-4	10	331	42
Курилівська	43	328	10	-2	336	43
Валківська	44	354	2	-4	352	44
Липецька	45	354	-2	4	356	45
Старосалтівська	49	367	-6	2	363	46
Шевченківська	46	361	2	2	365	47
Зачепилівська	48	366	10	-4	372	48
Краснокутська	47	362	2	10	374	49
Мереф'янська	50	380	10	-8	382	50
Вільхівська	52	409	-8	10	411	51
Солоницівська	51	402	10	2	414	52
Куньєвська	53	411	10	-2	419	53

Відмінності між елементами градієнту є доволі розмитими, тому критерії для групування мають відображати цю особливість та не бути складними. В даному дослідженні вони обрані за арифметичним поділом: перші й останні п'ять громад Донецької та сім для Харківської області віднесені до високо ефективних та неефективних, а ті що залишились, розподілені порівну між іншими двома групами. Грунтуючись на цих тезах та даних скоригованого рейтингу, побудуємо градієнт ефективності розбудови територій відновлення Донецької та Харківської областей у вигляді простих діаграм (рис. 4 та 5).

Лідерами відбудови в Донецькій області на час здійснення оцінок визначені Андріївська, Шахівська, Удаченська, Добропільська та Криворізька громади. Високо ефективну Криворізьку громаду від ефективної Покровської відділяє 6 балів, Дружківську від Великоновоселківської – 9. Через незначну різницю межа, що відділяє ефективні громади від мало ефективних, зміщена.

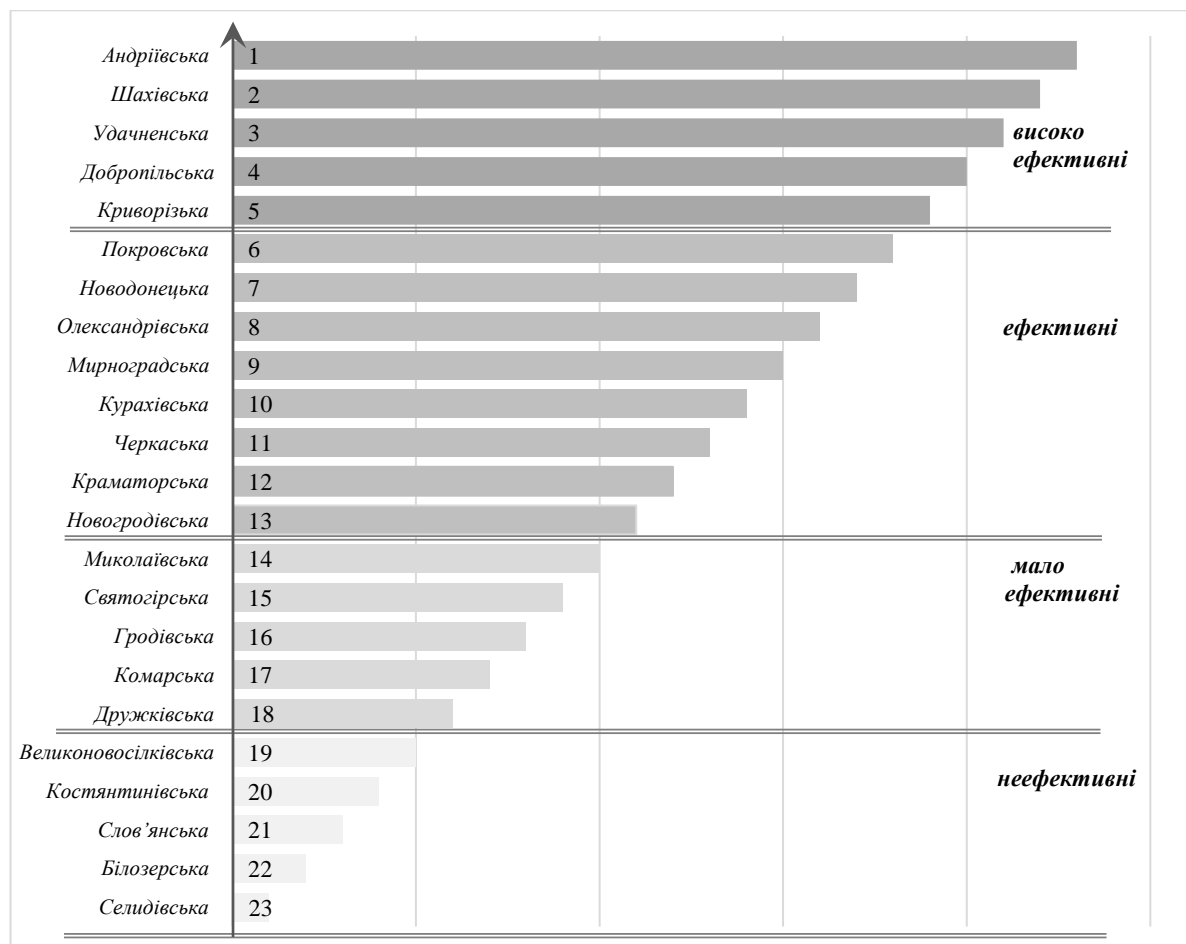

Рис. 4. Градієнт ефективності розбудови територій відновлення Донецької області

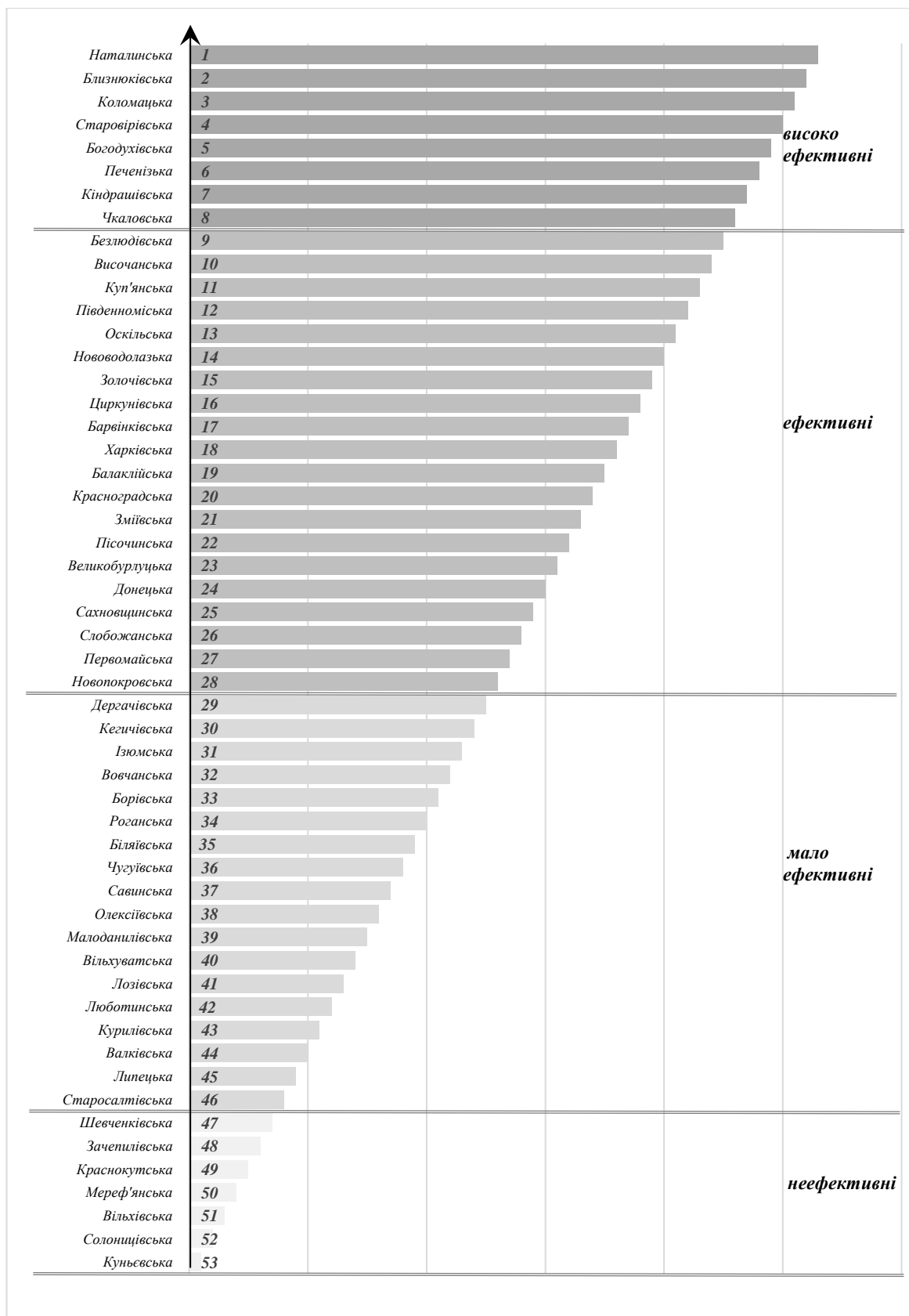

Рис. 5. Градієнт ефективності розбудови територій відновлення Харківської області

Для Харківської області групу лідерів сформували Наталинська, Близнюківська, Коломацька, Старовірівська, Богодухівська, Печенізька, Кіндрашівська та Чкалівська громади. Остання була додана до переліку, оскільки рейтингові бали між високо ефективними та ефективними територіями відрізнялись тільки на 1 бал. Через рівність балів була зміщена межа між ефективними і малоефективними для Новопокровської громади.

Отже, побудовані градієнти ефективності розбудови територій відновлення не мають принципово іншого значення, ніж узагальнений та скорегований рейтинг ефективності. Однак вони є спрощеною інтерпретацією підсумкових оцінок, що значно полегшує обробку результатів визначення рівня ефективності розбудови і моніторинг відновлюваних процесів. Однак такий підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення доцільно виконувати не для окремої громади, а до їх певної сукупності.

Він є доречним у використанні регіональними органами влади для кращого розуміння трендів повоєнного відновлення, спроможності таких територій до ефективного відновлення та розвитку. Також він може бути основою для верифікації стратегій/програм/планів відбудови в довгостроковій перспективі, проведення якої на даний час обмежено через нормативну нерегульованість та відсутність офіційних статистичних даних.

Висновки

Проведене дослідження дозволило констатувати, що нормативно-правова та методична база щодо регулювання повоєнної відбудови України цілком не сформована, не відповідає оголошеним політичним цілям. Окремі її складові, що вже затвержені, не вирізняються комплексністю та цілісністю, містять суттєві протиріччя з іншими законодавчими документами, не можуть бути використані, бо не мають відповідного продовження у розробці передбачених допоміжних інструкцій чи методичних рекомендацій.

Аналіз та систематизація основних нормативно-правових та методичних викликів дозволили означити авторське викладення сучасних концептуальних засад визначення ефективності розбудови територій відновлення за такими складниками: визначення територій відновлення, оцінка ефективності відбудови територій відновлення, достовірні джерела інформації для оцінки соціально-економічної ефективності відбудови територій відновлення.

– сформовано перелік територій відновлення Донецької, Луганської та Харківської областей, який складено в межах чинної нормативно-правової бази, із застосуванням авторського трактування щодо вирішення

певних викликів. Складений з метою демонстрації можливостей розробленого методичного інструментарію оцінки соціально-економічної ефективності відбудови територій відновлення, він показав високий рівень достовірності при порівнянні з урядовим проектом такого переліку, що внесений на обговорення. Це підтверджує ґрунтовність застосованого авторського підходу;

– запропоновано під ефективністю відновлення територій, що постраждали від збройної агресії росії, розуміти визначення наскільки програма (план) відновлення досягла своїх цілей, використовуючи найменші ресурси. Під оцінкою ефективності – порівняння витрат на відбудову з результатами реалізації такої програми (плану) на кожному з етапів, на яких вона може бути покращена;

– обґрунтовано нормативно-правову основу, можливість та необхідність використання даних про виконання місцевих бюджетів задля оцінки соціально-економічної ефективності відбудови територій відновлення за відповідного відбору показників та певного методичного підходу, який ліг в основу розробленого методичного інструментарію – алгоритма.

Розроблено алгоритм оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення, який за допомогою узагальнення, декомпозиції та квантифікації системи показників виконання місцевих бюджетів створює підґрунтя для забезпечення однакового застосування чинного законодавства в сфері оцінки ефективності розбудови територій відновлення за умов обмеженості інформації. Його складовими визначено: вибір системи показників; формування масиву емпіричних даних за обраною системою показників на певну дату; побудова узагальненого рейтингу ефективності; декомпозиція підсистеми комплексних нормативних показників фінансової автономії; побудова скорегованого рейтингу; формування градієнту ефективності як графічного зображення квантифікованих оцінок ефективності з визначенням груп стану відновлення територій – високо ефективного, ефективного, мало ефективного та неефективного.

На прикладі територій відновлення у Донецькій та Харківській областях проведено практичну апробацію запропонованого алгоритму з побудовою узагальненого та скоригованого рейтингів, а також формуванням градієнту ефективності даних територій. Наведено детальні роз'яснення щодо застосування певних положень методичного інструментарію, а також проведення розрахунків та узагальнення даних. Визначено групи громад з високою ефективністю відновлення. Для Донецької області ними стали Андріївська Шахівська, Удачненська, Добропільська та Криворізька громади, для Харківської – Наталинська, Близнюківська, Коломацька, Старовірівська, Богодухівська, Печенізька,

Кіндрашівська та Чкалівська громади. Неефективний стан відбудови відзначено у Куньєвській, Солоницівській, Вільхівській, Мерэф'янській, Краснокутській, Зачепилівській, Шевченківській громадах Харківської області. В Донецькій області – Селидівській, Білозерській, Слов'янській, Костянтинівській, Великоновосілківській громадах.

Методичний інструментарій – алгоритм оцінки соціально-економічної ефективності розбудови територій відновлення запропоновано до регіонального використання органами влади з метою кращого розуміння трендів повоєнного відновлення, спроможності таких територій до ефективного відновлення та розвитку. Він може також стати основою для верифікації стратегій/програм/планів відбудови в довгостроковій перспективі, проведення якої на даний час обмежено через нормативну неврегульованість та відсутність офіційних статистичних даних.

Список використаних джерел:

1. Rohozian Y., Hrechana S., Kuzmenko O., Derzhak N., Kuchmenko V., Plietnov M. Sustainable Development Management of Local Territories in the Eastern Ukraine in Conditions of Military Conflict: Identification Criteria. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9(3). P. 425–442.

2. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>

3. Уряд схвалив Стратегію економічного розвитку Донеччини та Луганщини. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-ekonomichnogo-rozvitku-donechchini-ta-luganshchini>

4. Про затвердження Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 18 серпня 2021 р. № 1078-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-strategiyi-ekonom-a1078r>

5. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення 2023. ICAP Єднання. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12514-a-study-of-post-war-recovery-initiatives-25>.

6. Могілат І.М., Нижник О.М. Методичні рекомендації зі здійснення моніторингу і оцінки реалізації планувальних документів із відновлення та розвитку територіальних громад. UNDP Ukraine. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/metodychni-rekomendatsiyi-zi-zdiysnennya-monitorynhu-i-otsinkyrealizatsiyi-planuvalnykh-dokumentiv-iz-vidnovlennya-ta-rozvytku>

7. Андрусевич А., Козак З. Доступ громадськості до прийняття рішень щодо відновлення України в частині збереження довкілля і протидії зміні клімату. Аналітичний звіт. Представництво Фонду ім. Г. Бюлля в Україні. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/2023-03/zvit_uchast-gromadskosti-u-procesakh-vidbudovi-2023.pdf

8. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 309 від 22.12.2022 (станом на 11.09.2023).

9. Бюджети територіальних громад України. Дашборд. ULEAD. URL: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0
10. Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-серпні 2023 р. Донецький обласний центр зайнятості. 2023. URL: <https://don.dcz.gov.ua/analytics/67>
11. Карта руйнувань. Проєкт за підтримки Міжнародного фонду "Відродження". URL: <https://reukraine.shtab.net/>
12. Порядок визначення територій відновлення. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
13. Інформаційне повідомлення про оприлюднення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки». URL: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>
14. Ляшенко П.А., Гречана С.І. Градієнт ефективності розбудови територій відновлення в координатах війни та сталого розвитку. Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. 2023. 27 жовт. м. Київ, С. 37–41.
15. Заблудська І.В., Гречана С.І., Бурбело С.О. Соціально-економічна результативність і ефективність життєдіяльності територіальних громад та їх інвестиційний потенціал у воєнний час. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 61–79. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.061>
16. Про результативні показники бюджетної програми. Наказ Міністерства фінансів України № 1536 від 10.12.2010. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#Text>
17. Індекс податкоспроможності. Дашборд. URL: <https://www.arcgis.com/apps/dashboards/e0c20d364bef4ab9b7c944e9e27e88c5>
18. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=0510000000>

References:

1. Rohozian Y., Hrechana S., Kuzmenko O., Derzhak N., Kuchmenko V., Plietnov M. (2020) Sustainable Development Management of Local Territories in the Eastern Ukraine in Conditions of Military Conflict: Identification Criteria. *European Journal of Sustainable Development*, vol. 9(3), pp. 425–442.
2. Zvit pro priami zbytku infrastruktury ta nepriami vtraty ekonomiky vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy stanom na cherven 2023 roku [Report on damages and losses to infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine as of June 2023]. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>
3. Uriad skhvalyv Stratehiiu ekonomichnoho rozvytku Donechchyny ta Luhanshchyny. Government Portal [The Government approved the Strategy for the Economic Development of Donetsk and Luhansk Regions]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-ekonomichnoho-rozvitku-donechchini-ta-luganshchini>
4. Pro zatverdzhennia Stratehii ekonomichnoho rozvytku Donetskoi ta Luhanskoi oblastei na period do 2030 roku [On the approval of the Economic Development Strategy of Donetsk and Luhansk Regions for the period until 2030]. Order of the Cabinet of Ministers

of Ukraine on August 18, 2021 № 1078-p Government Portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-strategiyi-ekonom-a1078r>

5. Doslidzhennia initsiatyv u sferi povoiennoho vidnovlennia_2023. [Study of initiatives in the field of post-war reconstruction_2023]. ISAR Ednannia. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12514-a-study-of-post-war-recovery-initiatives-25>

6. Mohilat I.M., Nyzhnyk O.M. (2023) Metodychni rekomendatsii zi zdiisnennia monitorynhu i otsinky realizatsii planuvalnykh dokumentiv iz vidnovlennia ta rozvytku terytorialnykh hromad. [Metodychni rekomendatsii zi zdiisnennia monitorynhu i otsinky realizatsii planuvalnykh dokumentiv iz vidnovlennia ta rozvytku terytorialnykh hromad: posibnyk]. UNDP Ukraine, 80 p. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/metodychni-rekomendatsiyi-zi-zdiysnennya-monitorynhu-i-otsinky-realizatsiyi-planuvalnykh-dokumentiv-iz-vidnovlennya-ta-rozvytku>

7. Andrusyevych A., Kozak Z. Dostup hromadskosti do pryiniattia rishen shchodo vidnovlennia Ukrainy v chastyni zberezhenia dovkillia i protydii zmini klimatu [Public access to decision-making regarding the recovery of Ukraine in terms of environmental protection and climate change prevention]. Analitychnyi zvit. Predstavnytstvo Fondu im. H. Bollia v Ukraini. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/2023-03/zvit_uchast-gromadskosti-u-procesakh-vidbudovi-2023.pdf

8. Pro zatverdzhennia Pereliku terytorii, na yakykh vedutsia (velisya) boiovi dii abo tymchasovo okupovanykh Rosiiskoiu Federatsiieiu [On the approval of the List of territories on which hostilities are (were) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation]. Order of the Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine dated December 22, 2022 No. 309 (11.09.2023).

9. Biudzhety terytorialnykh hromad Ukrainy [Budgets of territorial communities of Ukraine]. Dashbord by Ulead. URL: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0

10. Sytuatsiia na zareiestrovanomu rynku pratsi ta diialnist Derzhavnoi sluzhby zainiatosti u sichni-serpni 2023 r. [The situation on the registered labor market and the activities of the State Employment Service in January-August 2023]. Donetsk regional employment center. 2023. URL: <https://don.dcz.gov.ua/analytics/67>

11. Karta ruinuvan [Map of destruction]. Project supported by the International Renaissance Foundation. URL: <https://reukraine.shtab.net/>

12. Poriadok vyznachennia terytorii vidnovlennia [The procedure for determining restoration areas. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on July 18, 2023 № 731]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>

13. Pro vnesennia zmin do Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021–2027 roky [On Amendments to the State Strategy of Regional Development for 2021–2027]. Information notice on the publication of the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>

14. Liashenko P.A., Hrechana S.I. (2023) Hradiient efektyvnosti rozbudovy terytorii vidnovlennia v koordynatakh viiny ta staloho rozvytku [The efficiency gradient of the development of recovery areas in the coordinates of war and sustainable development]. Tsili staloho rozvytku. problemy i mozhlyvosti dosiagnennia v Ukraini ta sviti: materialy VII vseukr. nauk.-prakt. konf. zdobuvachiv vyshchoi osvity ta molodykh vchenykh, Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. 27 zhovt. m. Kyiv, pp. 37–41.

15. Zablodska I.V., Hrechana S.I., Burbelo S.O. (2023) Socio-economic Effectiveness and Efficiency of Life Activities of Territorial Communities and their Investment Potential in Wartime. Economics and Law. № 3. P. 61–79. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.061>

16. Pro rezultatyvni pokaznyky biudzhetnoi prohramy [Pro rezultatyvni pokaznyky biudzhetnoi prohramy]. Order of the Ministry of Finance of Ukraine №. 1536 dated 10.12.2010. The server is supported by the Staff of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#Text>

17. Indeks podatkospromozhnosti [Tax capacity index]. Dashbord. URL: <https://www.arcgis.com/apps/dashboards/e0c20d364bef4ab9b7c944e9e27e88c5>

34. Derzhavnyi vebportal biudzhetu dlia hromadian [State budget web portal for citizens]. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=0510000000>